

Ústav lékařské informatiky, 2. LF UK

Formalizace znalostí a znalostní systémy

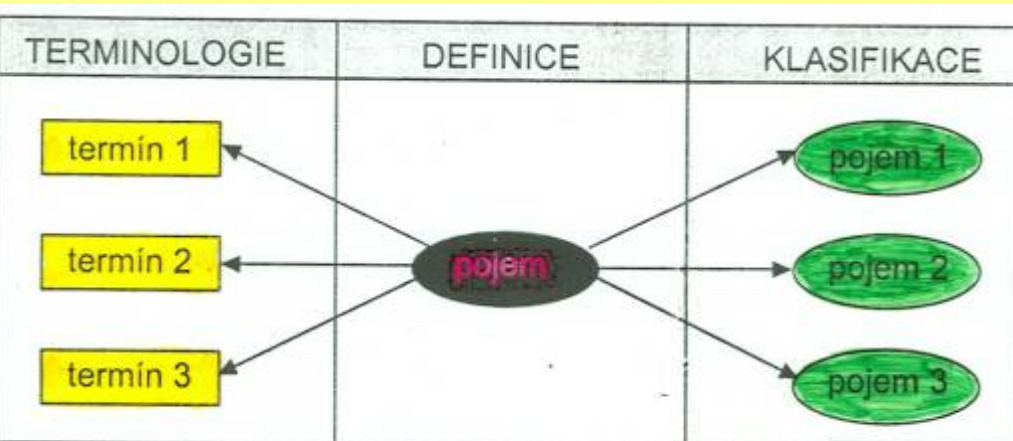
2005

Lékařské pojmy

Jazyk přirozený, formální a odborný

Nomenklatura – utříděný systém pojmů

Formální popis pojmu

Lékařská terminologie
- synonyma

Synonyma – pravidla pro výběr
standardní ukládání do DB

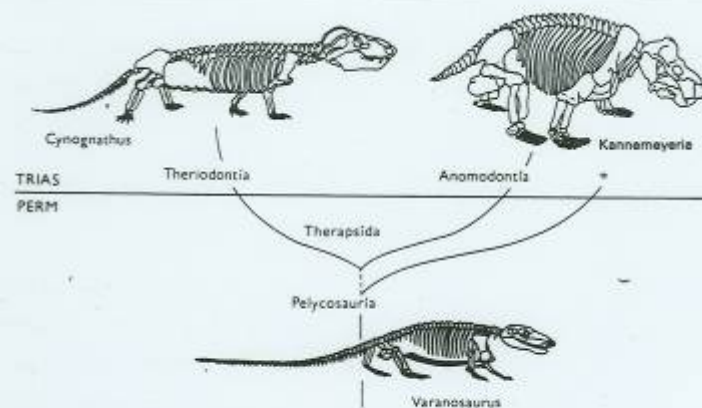
D 45870 Anafylaktoidní purpura

- Purpura DEBRÉ-LAMY
- Esenciální atrombocytopenická purpura (SCHULTZE)
- Heberdenův-Willianův syndrom
- Kapilarotoxická purpura (FRANK)
- Peliosis rheumatica
- Purpura allergica
- Purpura anaphylactica (GLANZMANN)
- Morbus Schönlein-Henoch
- Imunní vaskulitis

Požadavky na nomenklaturu

SYSTÉMOVOST	
Mezinárodní před-, přípona	LYMFO granulOM
Eponymum	Morbus Hodgkin
PŘESNOST	
Adherentní vlastnost	Anafylaktoidní purpura
Inherentní vlastnost	Imunní vaskulitis
ÚSPORNOST	
Složené slovo	Imunodefekt
Složený výraz	Imunodeficitní stav
FUNKČNOST	
Metaforie	Přirození zabíječi
Kódové značení	CD7 T- lymfocyty

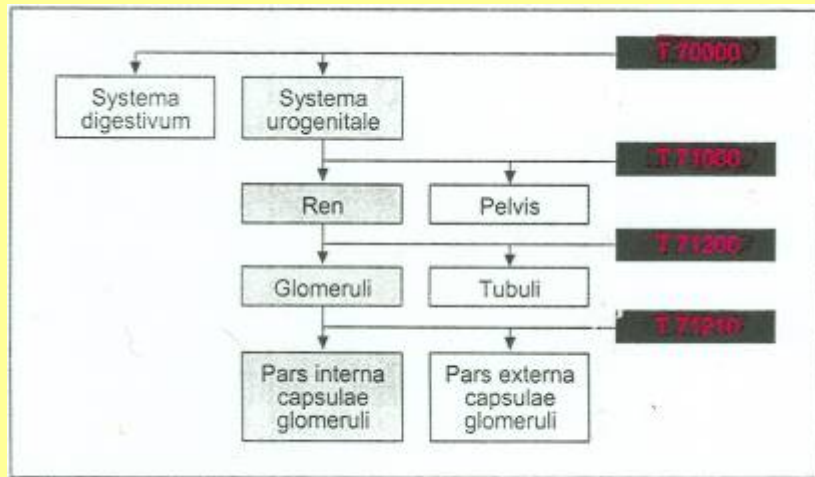
Mezinárodní pravidla
zoologické nomenklatury

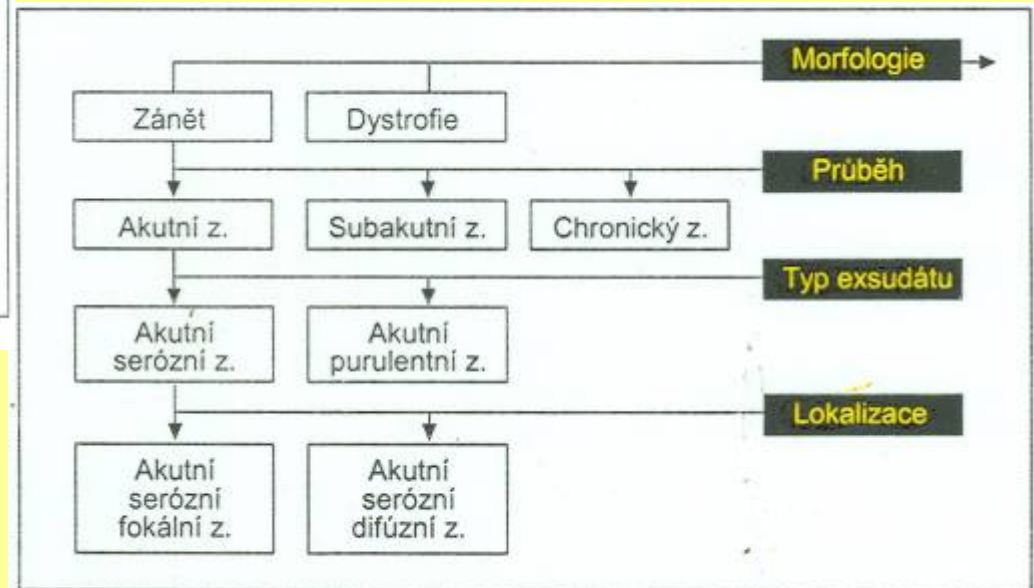
Klasifikační systémy

Hierarchie – formalizace logických vztahů, které mají charakter souřadnosti – pořadnosti

- a) hierarchie partitivní (celek – část)
- b) hierarchie generická (abstrakce)

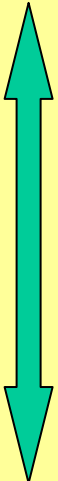

Partitivní hierarchie

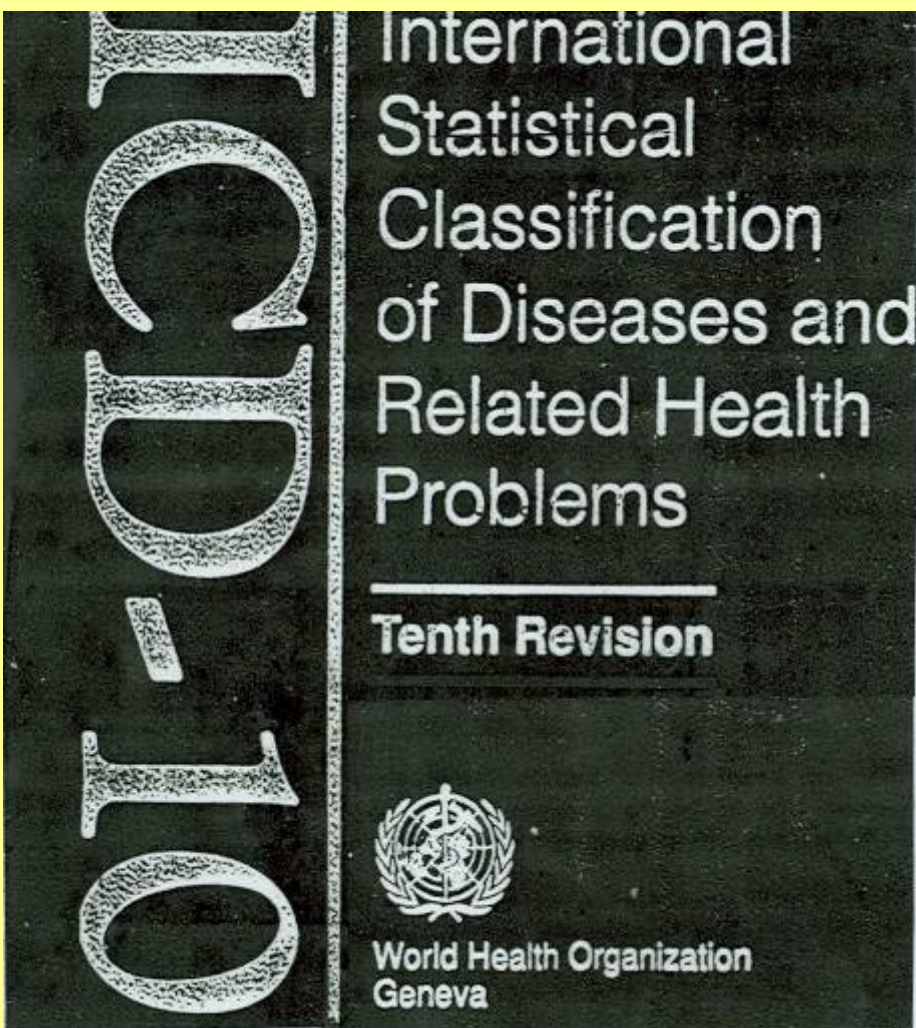
Generická hierarchie, na každé etáži vždy 1-dimenzionální

Klasifikace - Rozdělení kódování systémů

• 1) Bibliografie	MeSH		UMLS
• 2) Diagnózy	ICD		
• 3) Procedury	ICPM, VZP		
• 4) Znalosti	SNOMED		

Klasifikace ICD

B37 Kandidóza - candidiasis

- .0 Kandidová stomatitida
- .1 Plicní kandidóza
- .2 Kandidóza kůže a nehtů
- .3+ Kandidóza vulvy a pochvy (N77.1*)
- .4+ Kandidóza jiných močových a pohlavních lokalizací
- .5+ Kandidová meningitida (G02.1*)
- .6+ Kandidová endokarditida (I39.8*)
- .7 Kandidová septikémie
- .8 Kandidóza jiných lokalizací
- .9 Kandidóza, NS

I39* Zánět srdeční nitroblány - endokarditis při nemocech zařazených jinde

Patří sem: postižení endokardu při:

- kandidové infekce (B37 . 6 +)
- gonokokové infekce (A54 . 8 +)
- revmatoidní artritidě (M05 . 3 +)

- .0 * Nemoci dvojčipé chlopně
- .1 * Onemocnění aortální chlopně
- .2 * Onemocnění trojčipé chlopně
- .3 * Onemocnění pulmonální chlopně
- .4 * Mnohočetná onemocnění chlopní
- .5 * Endokarditis neurčené chlopně

Klasifikace – MeSH, SNOMED

GENITAL NEOPLASMS	C4.588.945	C12.878	C13.371.830
ENITAL NEOPLASMS, FEMALE	C4.588.945.418	C13.371.210	
FALLOPIAN TUBE NEOPLASMS	C4.588.945.418.365	C13.371.56	
OVARIAN NEOPLASMS	C4.588.945.418.685	C4.588.322	C13.371.56
KRUKENBERG'S TUMOR	C4.588.945.418.685.538	C4.587.117	C4.587.576
MEIGS' SYNDROME	C4.588.945.418.685.595	C13.371.56	C4.588.322
UTERINE NEOPLASMS	C4.588.945.418.948	C4.588.322	C13.371.56
CERVIX NEOPLASMS	C4.588.945.418.948.170	C13.371.852	
CERVIX DYSPLASIA	C4.588.945.418.948.170.170	C13.371.852	
VAGINAL NEOPLASMS	C4.588.945.418.955	C4.834.160	C13.371.852
VULVAR NEOPLASMS	C4.588.945.418.968	C13.371.894	
ENITAL NEOPLASMS, MALE	C4.588.945.418.968	C13.371.946	
PENILE NEOPLASMS	C4.588.945.440.715	C12.294.160	
PROSTATIC NEOPLASMS	C4.588.945.440.770	C12.294.494	
TESTICULAR NEOPLASMS	C4.588.945.440.915	C12.294.565	
ROLOGIC NEOPLASMS	C4.588.945.947	C4.588.322	C12.294.829
BLADDER NEOPLASMS	C4.588.945.947.125	C12.878.950	
KIDNEY NEOPLASMS	C4.588.945.947.535	C12.777.103	
URETERAL NEOPLASMS	C4.588.945.947.940	C12.777.419	
URETHRAL NEOPLASMS	C4.588.945.947.945	C12.777.725	
ENEREAL TUMORS, VETERINARY	C4.588.945.956	C12.777.767	
		C12.950	
KIDNEY FAILURE, CHRONIC	C12.777.419.453		
KIDNEY NEOPLASMS	C12.777.419.473	C4.588.945	
KIDNEY PAPILLARY NECROSIS	C12.777.419.493		
NEPHRITIS	C12.777.419.570		
GLOMERULONEPHRITIS	C12.777.419.570.363		
GLOMERULONEPHRITIS, IGA	C12.777.419.570.363.608	C10.111.525	
GLOMERULONEPHRITIS, MEMBRANOPROLIFERATIVE	C12.777.419.570.363.615	C10.425	
GLOMERULONEPHRITIS, MEMBRANOUS	C12.777.419.570.363.625	C10.111.525	
GLOMERULOSCLEROSIS, FOCAL	C12.777.419.570.363.640		
GOODPASTURE'S SYNDROME	C12.777.419.570.363.651	C8.381.314	C20.111.550
LUPUS NEPHRITIS	C12.777.419.570.363.680	C20.111.590	C23.205.200
NEPHRITIS, HEREDITARY	C12.777.419.570.620	C16.131.939	
NEPHRITIS, INTERSTITIAL	C12.777.419.570.643		
BALKAN NEPHROPATHY	C12.777.419.570.643.150		
PYELONEPHRITIS	C12.777.419.570.643.790	C12.777.419	
PYELONEPHRITIS, XANTHOGRANULOMATOUS	C12.777.419.570.643.790.810		
NEPHROCALCINOSIS	C12.777.419.590	C12.777.419	
NEPHROSCLEROSIS	C12.777.419.610	C18.452.174	
NEPHROSIS	C12.777.419.630	C16.907.489	

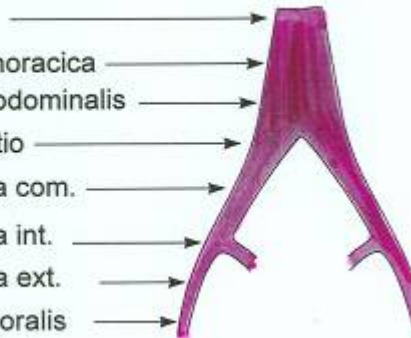
MORFOLOGIE

M52100 Ateroskleróza	
M34000 Obstrukce	
M32400 Aneurysma	
M34100 Stenosa	
M35100 Thrombus	
M35300 Embolie	
M40000 Zánět	

TOPOGRAFIE

42000 Aorta	
42400 Pars Thoracica	
42500 Pars Abdominalis	
42580 Bifurcatio	
46710 A. Iliaca com.	
46740 A. Iliaca int.	
46910 A. Iliaca ext.	
47400 A. Femoralis	

Klasifikace – SNOMED, UMLS

TOPOGRAFIE ledvina T71000

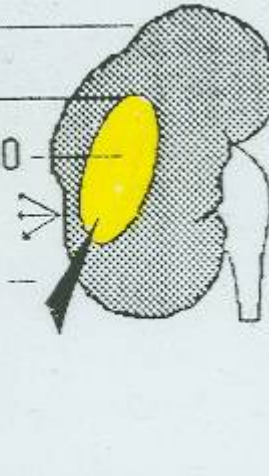
MORFOLOGIE absces M417100

ETIOLOGIE Staphylococcus E24400

FUNKCE bolest F82600

PROCEDURA nefrotomie P10000

SYNDROM sepsa S00800

Prostatectomy MC0033573

LT ☐ NH ☐ SP noun/noun phrase

TYP Therapeutic or Preventive Procedure

MSH/MH/D011468
SNM/RT/P-1100
MTH/RT/748
LCH/PT

CONCEPT DEFINITION

[B] Excision, NOS (-ectomy)
[N] Transurethral cryosurgical removal of prostate (postoperative irrigations and aspiration of sloughing tissue included)

SOURCE CONTEXT for MSH/MH/D011468

Analytical, Diagnostic and Therapeutic Techniques and Equipment (MeSH Category)

Surgery, Operative

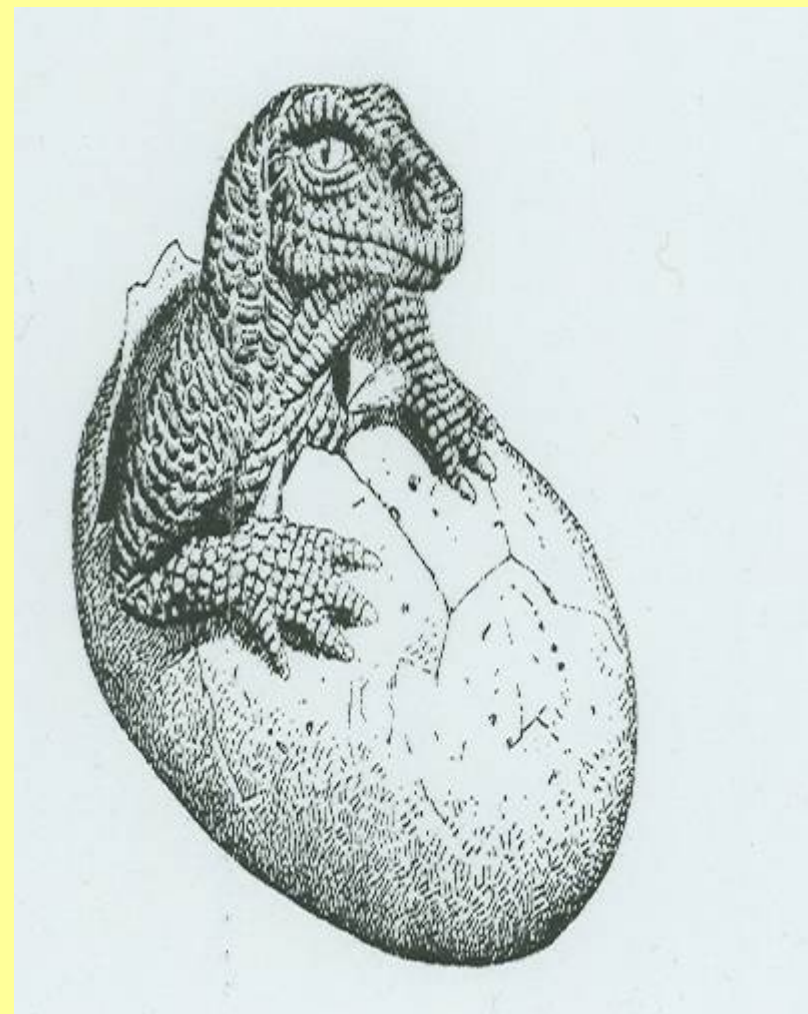
Surgery, Urogenital (Non MeSH)

Surgery, Urologic (Non MeSH)

Surgery, Urologic, Male (Non MeSH)

==> Prostatectomy

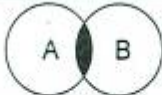

Terms Occurs MeSH Index LinkTo Note Locate

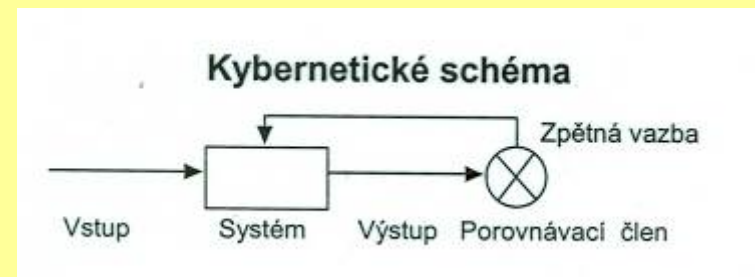

Formalizace problému

	OBJEKT	VZTAH	NEJISTOTA
LOGIKA	výrok	predikát	pravdivost
TEORIE MNOŽIN	množina	relace	příslušnost
KYBERNETIKA	systém	informace	entropie

Množinová notace	Vennův diagram	Logická notace
$A \cap B$ průnik		$A \wedge B$ konjunkce „a“ „&“
$A \cup B$ sjednocení		$A \vee B$ disjunkce „nebo“
$B \subset A$ podmnožina $B \in A$ prvek		$A \Rightarrow B$ implikace „jestliže-potom“
$A \equiv B$ totožnost		$A \Leftrightarrow B$ ekvivalence „právě tehdy když“
$\bar{A}$ doplněk		$\neg A$ negace „ne“
$A \setminus B$ rozdíl		$A \wedge \neg B$ složený logický prvek

Pravidla - Léčba

PRAVIDLA - LÉČBA

Terapie

Stav (Příznak, Diagnóza)

Typ pravidla		Příklad
Dávkování	$T \Rightarrow d$ 	Phenobarbital $\Rightarrow$ 1-6 mg/kg/den
	$T1 \& T2 \Rightarrow d'$ 	Heparin & Salicyláty $\Rightarrow$ změna dávky
	$T \& S \Rightarrow d'$ 	Uremia & Gentamycin $\Rightarrow$ změna dávky
Interakce	$T1 \Rightarrow T2$ 	Tetracyclin $\Rightarrow$ Vitamin B
	$T1 \Rightarrow \neg T2$ 	Digoxin $\Rightarrow$ not Ephedrin
Indikace	$S \Rightarrow T$ 	Anaphylaxis $\Rightarrow$ Hydrocortizon
	$S \Rightarrow T1 \& T2$ 	Asthmatický záchvat $\Rightarrow$ Sympatomimetika or Aminophylin
Kontraindikace	$S \Rightarrow \neg T$ 	Glaucoma $\Rightarrow$ not Salbutamol
Vedlejší účinky	$T \Rightarrow_w S$ 	Phenylbutazon $\Rightarrow$ Agranulocytosis

Pravidla - Diagnostika

PRAVIDLA - DIAGNOSTIKA

Příznak

Diagnóza

Typ	pravidla	Příklad
Nutný příznak	$D \leftrightarrow S$ 	Lymphogranuloma $\leftrightarrow$ Sternbergovy buňky
	$S \Rightarrow D ; D \Rightarrow_w S$ 	Kaiserův Fleischerův prstenec $\Rightarrow$ Wilsonova nemoc
	$D \Rightarrow \neg S$ 	Brutonova agamaglobulinémie $\Rightarrow$ not defekt T-Lymf.
Postačující příznak	$D \Rightarrow S ; S \Rightarrow_w D$ 	Nefrotický syndrom $\Rightarrow$ proteinurie
	$D \Rightarrow S1 \vee S2$ 	3 Jonesova kriteria $\Rightarrow$ revmatická horečka
Přispívající příznak	$D \Rightarrow_w S ; S \Rightarrow_w D$ 	Ikterus $\Rightarrow$ Hepatitis
	$S \Rightarrow_w \neg D$ 	Pankreatitis $\Rightarrow$ not Hemoptoe

Transformace pravidel – umělá inteligence

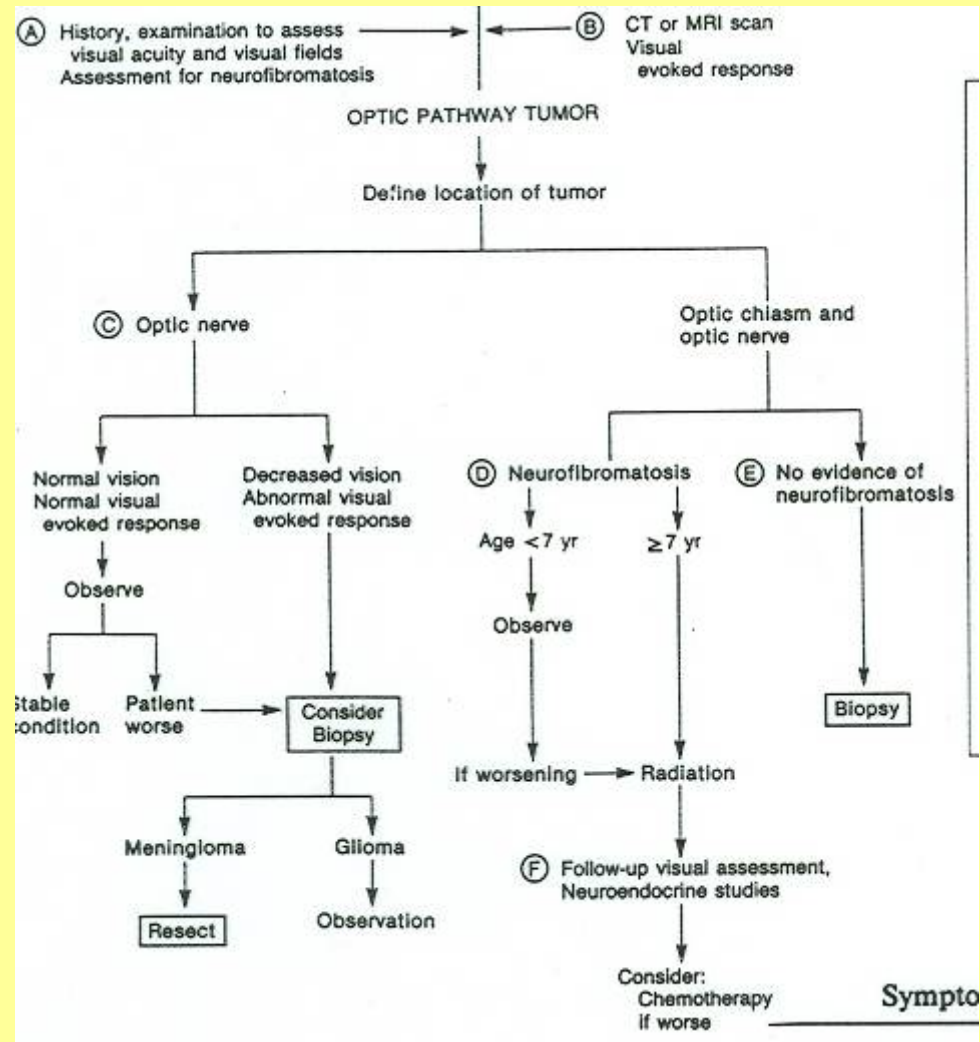

Využití znalostních systémů v klinické praxi

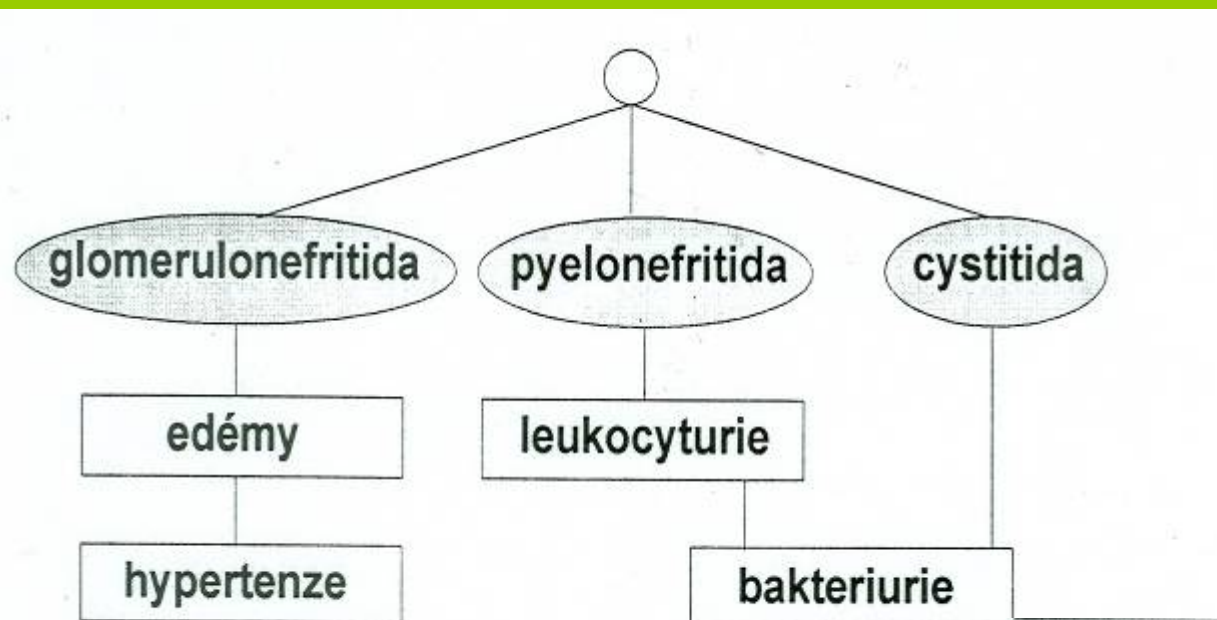
Expertní systémy

Název	Využití
MYCIN (Stanford)	Léčba infekcí
MYOPAT (Praha)	Neurologie
QMR (Pittsburg)	Interna
ILLIAD (Salt Lake City)	Všeobecné lékařství

Algoritmičtý model

Logický model - Programování v jazyce Prolog

?	nález (glomerulonefritida, X)
	x = edémy x = hypertenze 2 solutions

Nález (Dg, Příznak)	
	nález (pyelonefritida, bakteriurie) nález (pyelonefritida, leukocyturie) nález (glomerulonefritida, edémy) nález (glomerulonefritida, hypertenze) nález (cystitida, bakteriurie)

?	nález (Dg, bakteriurie)
	Dg = pyelonefritida Dg = cystitida 2 solutions

Pravděpodobnostní model

Code	Symptoms
BW	x_1 = age 1 mo. to 1 yr.
BW	x_2 = age 1 to 20 yr.
BW	x_3 = > 20 yrs.
BW	x_4 = cyanosis, mild
BW	x_5 = cyanosis, severe (with clubbing)
BW	x_6 = cyanosis, intermittent
BW	x_7 = cyanosis, differential
BW	x_8 = squatting
BW	x_9 = dyspnea
BW	x_{10} = easy fatigue
BW	x_{11} = orthopnea

y_1 = normal
 y_2 = atrial septal defect without pulmonary stenosis or pulmonary hypertension*
 y_3 = atrial septal defect with pulmonary stenosis
 y_4 = atrial septal defect with pulmonary hypertension*
 y_5 = complete endocardial cushion defect (A-V commune)
 y_6 = partial anomalous pulmonary venous connections (without atrial septal defect)
 y_7 = total anomalous pulmonary venous connections (supradiaphragmatic)
 y_8 = tricuspid atresia without transposition
 y_9 = Ebstein's anomaly of tricuspid valve
 y_{10} = ventricular septal defect with valvular pulmonary stenosis

Diseases	Incidence	Symptoms															
		x_1	x_2	x_3	x_4	x_5	x_6	x_7	x_8	x_9	x_{10}	x_{11}	x_{12}	x_{13}	x_{14}	x_{15}	x_{16}
y_1	0.100	01	49	50	01	00	01	00	01	01	10	03	05	05	03	05	01
y_2	.081	10	50	50	02	01	02	00	01	35	50	05	02	40	01	02	02
y_3	.005	30	60	10	20	10	20	00	01	60	70	05	02	10	10	02	02
y_4	.001	10	20	70	30	10	25	00	01	80	90	05	05	15	10	02	02
y_5	.027	20	50	30	15	05	10	00	01	40	50	05	05	30	05	60	15
y_6	.005	10	40	50	01	01	01	00	01	15	20	01	05	05	01	02	02
y_7	.001	20	70	10	65	10	05	00	01	70	80	05	05	20	05	02	02
y_8	.018	50	48	02	30	65	01	00	10	80	90	20	05	15	10	02	05
y_9	.001	10	45	45	22	44	01	00	22	80	80	10	30	15	22	05	25
y_{10}	.054	40	55	05	25	25	10	00	30	75	90	05	05	10	20	02	02
y_{11}	.063	40	55	05	30	30	10	00	40	75	90	05	05	10	25	02	02
y_{12}	0.45	20	70	10	01	01	01	00	01	50	65	01	01	01	10	02	02
y_{13}	.013	20	70	10	01	01	01	00	01	50	65	01	01	01	10	02	02

A Mathematical Approach
to Medical Diagnosis:
Application to Congenital
Heart Disease

Homer R. Warner, Alan
F. Toronto, L. George
Veasey, and Robert
Stephenson

Skórovací model I.- skóre zanlostí

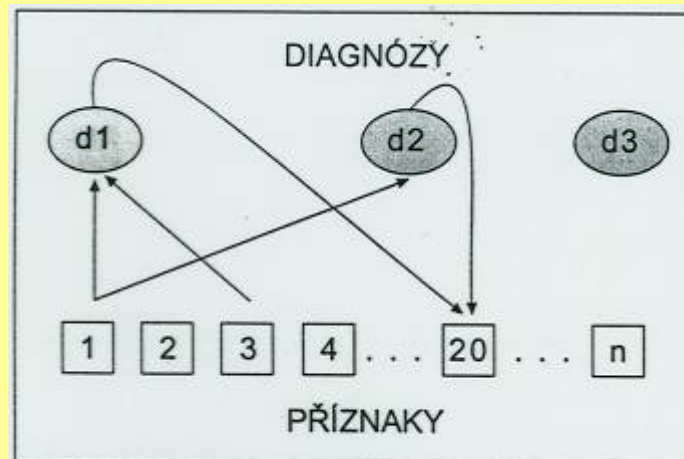
INTERNIST - skórování

Specifita (jak často je Dg u sympt. přítomná)	Senzitivita (jak často je přítomen sympt. u Dg)
0 - extrémně vzácně	0 - nikdy
1 - vzácně	1 - vzácně
2 - často	2 - v menšině případů
3 - většinou	3 - v polovině případů
4 - v převaze případů	4 - ve většině případů
5 - prakticky vždy	5 - prakticky vždy

BOLESTI V PODBŘÍŠKU →₂ APPENDICITIS
 APPENDICITIS →₅ BOLESTI V PODBŘÍŠKU

DIAGNÓZA: nefrotický syndrom	
NUTNÝ PŘÍZNAK: proteinurie	
POSTACUJÍCÍ PŘÍZNAK: edemy a proteinurie >5g/24hod	
HLAVNÍ SKÓRE:	
koncentrace albuminu v seru	Váhy příznaků
nizka:	1.0
vysoka:	-1.0
proteinurie	
>5g/24hod:	1.0
>1g <5g/24hod:	0.5
otoky	
symetrické a masivní:	1.0
symetrické ale ne masivní:	0.3
asymetrické:	-0.5
chybí:	-1.0
POMOCNÉ SKÓRE:	
koncentrace cholesterolu v seru	
vysoka:	1.0
ne vysoka:	-1.0
lipidy v moči	
pozitivní:	1.0
negativní:	-0.5

Úsek báze znalostí expertního systému

Funkce kognitivního systému

Skórovací model II. - interakce

----- PATIENT - 1 -----

(1) Patient's name: (first-last)

** FRED SMITH

{background data}

(2) Sex:

**MALE

(3) Age:

**55

(4) Have you been able to obtain positive cultures from a site at which Fred Smith has an infection?

**YES

----- INFECTION - 1 -----

(5) What is the infection?

**PRIMARY-BACTEREMIA

(6) Please give the date and approximate time when signs or symptoms of the primary-bacteremia (INFECTION-1) first appeared. (mo/da/year)

**MAY 5, 1995

The most recent positive culture associated with the primary-bacteremia (INFECTION-1) will be referred to as:

----- CULTURE - 1 -----

(7) From what site was the specimen for CULTURE-1 taken?

**BLOOD

(8) Please give the date and time when this blood culture (CULTURE-1) was obtained. (mo/da/year)

**MAY 9, 1995

The first significant organisms from this blood culture (CULTURE-1) will be referred to as:

----- ORGANISM - 1 -----

(9) Enter the identity of ORGANISM-1:

**UNKNOWN *{typically the identity is not known and must be inferred}*

(10) Is ORGANISM-1 a rod or coccus (etc.):

**ROD

(11) The gram stain of ORGANISM-1:

**GRAMNEG

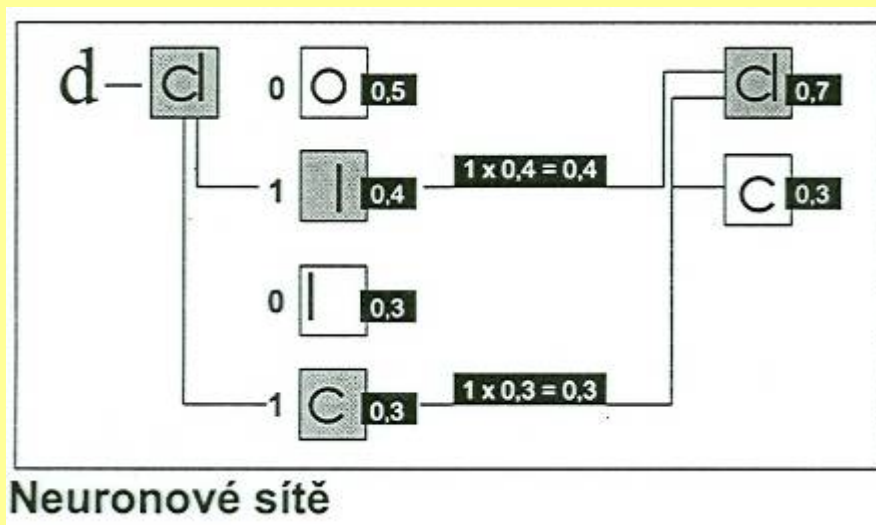
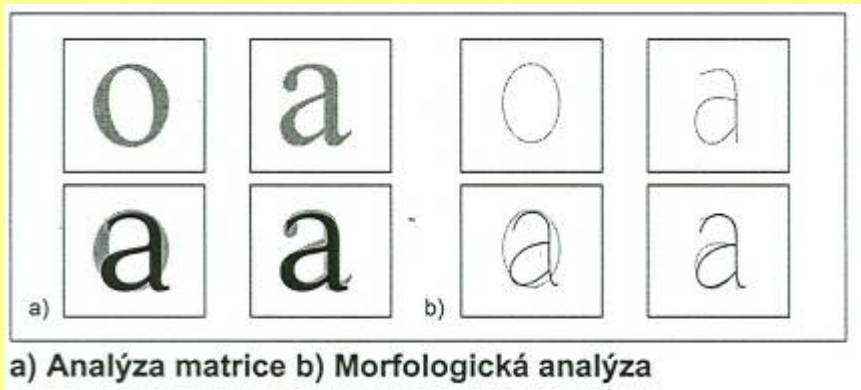
(12) Have there been POSITIVE cultures from sites which are NOT associated with infections about which you are seeking advice?

**NO

Systemy pro analýzy a interpretaci textu

Automatický zápis textu

OCR – Optical Character Recognition

Přirozený zdravotnický jazyk

Müllerová, O., Hoffmannová, J., Schneiderová, E.: (1995) *Mluvená čeština v autentických textech*

D pojte si sednout↑ ■ vod koho vy dete↓. ☺ ■■ já vůbec ■ nic nevím↓ ■■

P pane doktor ■ já měla jako sepsi organismu poněvač mi prasklo ■ jako slepý střevo↓ ■■

D nojo↑ no↑ tak↓ ■■ a voni vám teďkon ■ měli říct↑ že ■ že teda tamto já tady nemám ty nějaký detaily ale ...

P já sem to měla zhnisaný tak už štrnáct dní↑ no a nák to mokvá↑ a ■

D ■ nic mě z tohodlenctoho nenapadlo↓ ■ co by to mohlo bejt↓ ■■ nezhoršuje se to po tom prášku↓ ☺

P né↓ akorát tady že se mi to ■ nějak rozlejšá

D helejte se↓ já vám na todlecto↑ napíšu teda tetracyklin

P =hm↑ ■

P pacient, D doktor, ■ pauza, ↓ klesnutí melodie, ↑ stoupnutí melodie, ☺ otázka

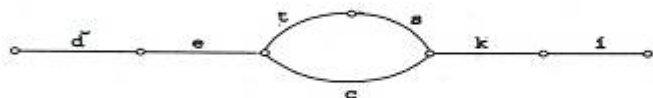

Systémy pro analýzy a interpretaci řeči

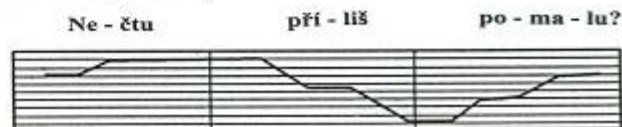
Mluvená řeč

1. Syntéza – pravidla

- **Výslovnost souhlásek**
  - podle následující samohlásky
  - vložená slabá samohláska

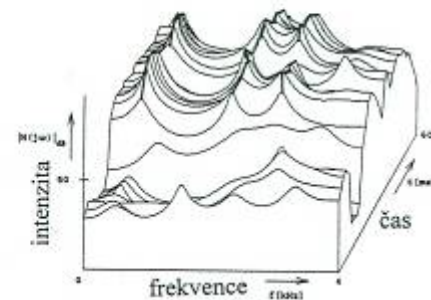

- **Další faktory:** přízvuk, melodie, pauzy

2. Analýza – řeči

- **Hranice slov** (pro ženu, proženu) výslovnost stejná, dělení dle kontextu
- **identifikace samohlásek** podle kombinace frekvenčních charakteristik (formantů)

- **identifikace souhlásek**

Využití analýzy řeči v lékařství

- **hlasové příkazy** – počítač realizuje předem definovanou akci
př.: volba adresáře
- **diktování**
  - omezený seznam termínů
př.: sestavení odborného nálezu
  - speaker dependentní systémy – vyžadují fázi učení
- **rozpoznávání volné řeči** – syntaktická a sémantická analýza